

KOSOVO SOLAR – TUČEP I VERIĆ PROCENA UTICAJA NA ŽIVOTNU SREDINU I DRUŠTVO

Netehnički sažetak

Februar 2026.

KLIJENT:	Evropska banka za obnovu i razvoj (EBRD)
PROJEKAT:	Kosovo Solar – Tučep i Verić
DOKUMENT:	Netehnički sažetak
PRIPREMIO:	Quant Renewables Kosovo Invest Limited, uz tehničku podršku ENOVA
DATUM:	Februar 2026.

SADRŽAJ

SKRAĆENICE	4
1 UVOD	5
2 OPIS PROJEKTA	6
2.1 Lokacije Projekta i komponente.....	6
2.2 Prethodne aktivnosti i status razvoja Projekta	7
2.3 Prednosti Projekta.....	7
3 SAŽETAK POSTOJEĆEG STANJA	9
4 SAŽETAK E&S UTICAJA/ RIZIKA I MERE ZA NJIHOVO UBLAŽAVANJE.....	11
5 SAŽETAK E&S AKCIONOG PLANA	22
6 OBJAVLJIVANJE INFORMACIJA I KOMUNIKACIJA.....	25
7 PRILOZI	28
A: Potencijalni receptori refleksije	28

SKRAĆENICE

CESMP	Plan upravljanja zaštitom životne sredine i društvenim pitanjima tokom izgradnje
E&S	Ekološka i socijalna pitanja
EIA	Procena uticaja na životnu sredinu
ESAP	Akcioni plan za životnu sredinu i društvo
ESR	(EBRD) zahtevi u oblasti životne sredine i društvenih pitanja
ESMP	Plan upravljanja zaštitom životne sredine i društvenim pitanjima
EU	Evropska unija
GBVH	Rodno zasnovano nasilje i uznemiravanje
NTS	Netehnički sažetak
OESMP	Operativni plan upravljanja zaštitom životne sredine i društvenim pitanjima
OHS	Bezbednost i zdravlje na radu
PIO	Projekat izvedenog objekta
PV	Fotonaponski
PVPP	Fotonaponska elektrana
SEP	Plan uključivanja zainteresovanih strana
WMP	Plan upravljanja otpadom

1 UVOD

Kontekst Projekta. Evropska banka za obnovu i razvoj (EBRD) razmatra finansiranje izgradnje i rada dve velike fotonaponske elektrane (PVPP) na Kosovu, zajedno sa pratećom infrastrukturom, ukupnog kapaciteta 142,2 MWp i ukupne površine oko 140 ha (u daljem tekstu: „Projekat“):

- > PVPP Tučep – kapacitet 98,5 MWp; i
- > PVPP Verić – kapaciteta 43,7 MWp.

Projekat je klasifikovan kao kategorija „B“ prema EBRD Politici zaštite životne sredine i društva (2024)¹.

Organizacija realizacije Projekta. Ukupna odgovornost za realizaciju Projekta pripada kompaniji Quant Renewables Kosovo Invest Limited („Zajmoprimac“), kompaniji sa sedištem u Ujedinjenom Kraljevstvu. Ova kompanija će biti direktni korisnik kredita EBRD-a i izveštavaće EBRD o realizaciji Projekta. Sredstva kredita biće prosleđena dvema lokalnim privrednim društvima posebne namene: AKG Solar Tucep i AKG Solar Veriq, koje su osnovane radi vlasništva i upravljanja odgovarajućim fotonaponskim elektranama. Izgradnju PVPP elektrana sprovede kompanija SolarApex („Izvođač“), iskusna kompanija specijalizovana za projekte solarne energije.

Usklađenost sa zakonodavstvom i politikama. Projekat predstavlja jednu od najvećih planiranih investicija u obnovljive izvore energije na Kosovu i podržava tranziciju Kosova ka čistijim izvorima energije. Projekat je usklađen sa nacionalnim strategijama i planovima, uključujući Nacionalnu energetska strategiju Kosova 2022–2031, Nacionalni energetska i klimatski plan 2025–2030 i Nacionalnu strategiju za klimatske promene 2019–2028.

Projekat je takođe usklađen sa relevantnim politikama i zakonodavstvom Evropske unije (EU), posebno sa Direktivom EU o obnovljivoj energiji (RED III) i Evropskim klimatskim zakonom.

Na nacionalnom nivou već su pribavljena početna regulatorna odobrenja, uključujući Saglasnosti o zaštiti životne sredine, zasnovane na sprovedenim procenama uticaja na životnu sredinu i Građevinske dozvole za obe PVPP. Za potpunu usklađenost sa zakonodavstvom Kosova (uključujući *Zakon o izgradnji*, *Zakon o zaštiti životne sredine* i *Zakon o energetska regulatoru*) biće potrebne dodatne dozvole i licence, uključujući Ekološke dozvole, Upotrebne dozvole i Licencu za proizvodnju električne energije.

Ovaj dokument predstavlja Netehnički sažetak (NTS) Procene uticaja na životnu sredinu i društvo (E&S) sprovedene za Projekat u periodu oktobar 2025 – januar 2026. NTS prikazuje ključne informacije na razumljivom, netehničkom jeziku, uključujući pozadinu i trenutni status Projekta, opis postojećeg E&S stanja, pregled potencijalnih uticaja i glavne mere ublažavanja potrebne za usklađenost sa EBRD Politikom zaštite životne sredine i društva 2024. Dokument takođe opisuje pristup Projekta u vezi sa objavljivanjem informacija i uključivanjem zainteresovanih strana. NTS je deo paketa Projektne dokumentacije za objavljivanje, zajedno sa Planom uključivanja zainteresovanih strana.

¹ Projekat EBRD-a se svrstava u kategoriju B kada su njegovi potencijalni uticaji na životnu sredinu i/ili društvo obično specifični za lokaciju i/ili se mogu lako identifikovati i rešiti primenom efikasnih mera ublažavanja.

2 OPIS PROJEKTA

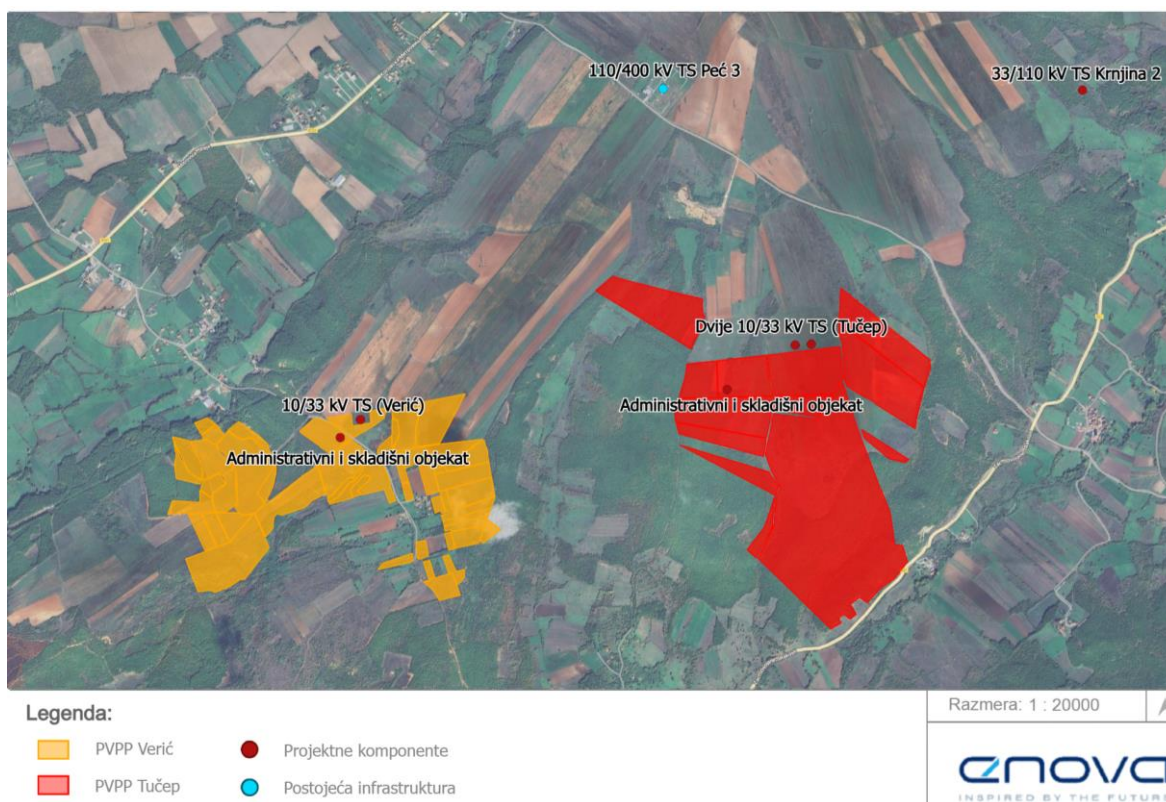
2.1 Lokacije Projekta i komponente

PVPP Tučep i PVPP Verić biće locirane u Opštini Istok, u Pečkom okrugu na severozapadu Kosova. PVPP Tučep biće izgrađena u blizini naselja **Krnjina i Tučep**, dok će se PVPP Verić nalaziti u blizini naselja **Verić i Novi Verić**.

Lokacije PVPP elektrana uključene u **Mapu zoniranja Opštine Istok** za period 2024 - 2032², u kojoj su ove oblasti označene kao pogodne za razvoj solarne energije.

PVPP Tučep zauzimaće približno **92 hektara** raspoređenih na **20 katastarskih parcela**, dok će PVPP Verić obuhvatati oko **49 hektara** raspoređenih na **36 katastarskih parcela**. Pored PV modula, Projekat uključuje i prateću elektroenergetsku infrastrukturu potrebnu za bezbedno priključenje elektrana na nacionalnu elektroenergetsku mrežu. To uključuje izgradnju **četiri trafostanice (označene kao „TS“ na slici ispod)**: dve u okviru lokacije Tučep, jednu u okviru lokacije Verić i jednu eksternu trafostanicu (Krnjina 2). Električna energija proizvedena u obe PVPP prenosiće se **podzemnim kablovima** do trafostanice Krnjina 2, koja će se zatim povezati sa postojećom trafostanicom Peć 3, čime će se omogućiti priključenje na nacionalnu elektroenergetsku mrežu.

Svaka PVPP imaće i manji **administrativni i skladišni objekat**. Ove zgrade će služiti za svakodnevno upravljanje postrojenjem, monitoring rada elektrane i bezbednosne aktivnosti, za smeštaj osoblja, kao i skladištenje opreme i materijala za održavanje. Pregled opisane infrastrukture prikazan je na slici ispod.

Slika 2-1: Mapa komponenti Projekta (na osnovu Glavnog projekta)

² Dostupno na: <https://istog.rks-gov.net/harta-zonale-komunale-2024-2032/>

Lokacijama se može pristupiti putem postojeće putne infrastrukture. Međutim, **unutrašnji pristupni putevi** unutar parcela PVPP-a biće izgrađeni u sklopu Projekta.

2.2 Prethodne aktivnosti i status razvoja Projekta

Projekat je prošao kroz nekoliko važnih pripremnih koraka, koji se uglavnom odnose na pribavljanje dozvola i odobrenja, rešavanje pitanja zemljišta, tehničko projektovanje i sprovođenje zakonski propisanih javnih konsultacija.

Procene uticaja na životnu sredinu (EIA) za obe PVPP završene su 2022. godine, nakon odluke Ministarstva životne sredine, prostornog planiranja i infrastrukture da je potrebno sprovesti potpunu procenu uticaja. Na osnovu odobrenih EIA studija izdate su ekološke saglasnosti u januaru 2023. godine. Pre početka rada PVPP-a biće potrebno pribaviti i ekološke dozvole, koje potvrđuju da je izgradnja izvršena u skladu sa odobrenim ekološkim uslovima.

Siguran **pristup zemljištu** obezbeđen je kroz dugoročne ugovore o zakupu. Svo zemljište obuhvaćeno Projektom je u državnom vlasništvu i dato je u zakup preko primarnog zakupca (kompanije Gekos), uz dodatne ugovore o podzakupu potpisane sa društvima AKG Solar Tucep i AKG Solar Veriq tokom 2023. i 2024. godine. Ovi ugovori daju kompanijama pravo da izgrade, upravljaju i održavaju PVPP i prateću infrastrukturu tokom celog životnog veka Projekta. *Napomena: identifikovani su neformalni korisnici zemljišta i oni će biti dalje konsultovani i podržani kroz odgovarajuće mere, u skladu sa zahtevima EBRD-a (za detalje videti [Poglavlje 4](#)).*

Sa tehničkog aspekta, istraživanja lokacija i **Glavni projekti** završeni su tokom 2024. godine.

Uslovi za izgradnju, kojima se definišu raspored i tehnički zahtevi PVPP-a i prateće infrastrukture, izdati su sredinom 2024. godine, dok su građevinske dozvole dobijene u januaru 2026. godine. Nakon završetka izgradnje biće potrebno pribaviti i upotrebne dozvole.

Projekat je takođe obezbedio **sporazume o priključenju na nacionalnu elektroenergetsku mrežu**, kojima se potvrđuje način i mesto priključenja PVPP elektrana na mrežu. Nakon završetka izgradnje biće pribavljene licence za proizvodnju električne energije pre početka komercijalnog rada.

Uključivanje zainteresovanih strana sprovedeno je u skladu sa zakonskim zahtevima Kosova. Objavljivanje informacija i konsultacije organizovane su u ključnim fazama razvoja Projekta, uključujući EIA postupak (2022.) i izdavanje uslova za izgradnju (2024.). Projekat je takođe predstavljen javnosti zajedno sa drugim solarnim projektima tokom pripreme opštinske Mape zoniranja.

Pored toga, dodatne aktivnosti uključivanja zainteresovanih strana sprovedene su u okviru ove **E&S procene**, u skladu sa zahtevima EBRD-a. To je uključivalo konsultacije sa **neformalnim korisnicima zemljišta** i **obližnjim zajednicama** kako bi se razumela njihova informisanost o Projektu, njihovi stavovi i zabrinutosti, lokalni uslovi i potencijalne koristi za zajednicu.

2.3 Prednosti Projekta

Tokom faze izgradnje očekuje se da će Projekat stvoriti privremene **moгуćnosti zaposlenja za lokalne radnike**. Takođe će doprineti **razvoju lokalnih veština** kroz praktično radno iskustvo i pružiti mogućnosti lokalnim podizvođačima i preduzećima da učestvuju u Projektnim aktivnostima.

Najznačajnije koristi ostvariće se tokom faze rada elektrana. One uključuju proizvodnju električne energije iz obnovljivih izvora, čime će se povećati snabdevanje čistom energijom sa niskim emisijama ugljenika i smanjiti zavisnost od fosilnih goriva. Zamenom dela proizvodnje električne energije iz konvencionalnih elektrana Projekat će **doprineti ublažavanju klimatskih promena** kroz **smanjenje emisija gasova sa efektom staklene bašte**.

Projekat će takođe pomoći u **poboljšanju kvaliteta vazduha** smanjenjem emisija zagađujućih materija u vazduh, kao što su oksidi sumpora, oksidi azota i suspendovane čestice, koje su povezane sa proizvodnjom električne energije iz fosilnih goriva. Pored toga, Projekat će **ojačati energetske bezbednost** povećanjem domaćih kapaciteta za proizvodnju energije iz obnovljivih izvora i diverzifikacijom energetske miksa Kosova.

Šire posmatrano, Projekat će **podržati održivi ekonomski razvoj** podsticanjem ulaganja u obnovljive izvore energije. Kontinuirano korišćenje lokalnih usluga, podizvođača i operativnog osoblja obezbediće trajne ekonomske koristi na lokalnom nivou.

3 SAŽETAK POSTOJEĆEG STANJA

POSTOJEĆE STANJE BIODIVERZITETA

Desktop analiza i brza terenska istraživanja biodiverziteta sprovedeni su tokom oktobra 2025. godine kako bi se utvrdilo postojeće stanje biodiverziteta na području Projekta. Istraživanja su obuhvatila staništa i vegetaciju, biljke, beskičmenjake, vodozemce, gmizavce, ptice, slepe miševе i kopnene sisare koji ne lete.

Područje Projekta u najvećoj meri čine **poljoprivredne površine** koje se prvenstveno koriste za poljoprivrednu proizvodnju niskog intenziteta. Ove površine su dugotrajno pod uticajem ljudskih aktivnosti i zbog toga imaju ograničenu ekološku vrednost. Najčešće gajene kulture su žitarice, a redovna obrada zemljišta sprečava razvoj prirodne vegetacije. Manje i fragmentisane površine **degradiranih hrastovih šuma** prisutne su uglavnom duž granica parcela i na manje izmenjenim delovima. Takođe su zabeležene površine **ruderalne i zapuštene vegetacije**, uglavnom na manje izmenjenom ili napuštenom zemljištu. Na lokaciji PVPP Verić identifikovana je veoma mala površina **livade za košenje**.

Ukupno je zabeleženo **110 biljnih vrsta** na području Projekta. Biljna zajednica je tipična za intenzivno korišćene poljoprivredne predele i dominantno je čine uobičajene i široko rasprostranjene vrste prilagođene obrađivanom i degradiranom zemljištu. Samo jedna biljna vrsta od značaja za očuvanje prirode – poljska čestoslavica – identifikovana je na području Projekta.

Istraživanja beskičmenjaka zabeležila su ukupno **11 vrsta**, što odražava intenzivni poljoprivredni karakter ovog područja. Sve zabeležene vrste su česte i široko rasprostranjene, a nijedna se ne smatra ugroženom. Zabeležena je jedna invazivna vrsta, harlekin bubamara.

Ukupno je zabeleženo **šest vrsta herpetofaune** na širem području Projekta, uključujući tri vrste vodozemaca i tri vrste gmizavaca. Među njima su tri vrste gmizavaca i dve vrste vodozemaca navedene u Direktivi EU o staništima. Na području Projekta nisu identifikovana značajna mesta razmnožavanja, zimovanja niti druga ključna staništa za vodozemce ili gmizavce.

Istraživanja ptica zabeležila su ukupno **sedam vrsta ptica** na širem području Projekta. Pet zabeleženih vrsta zaštićeno je prema Direktivi EU o pticama. Zabeležene vrste tipične su za poljoprivredne površine, ivice šuma i otvorene predele. Na području Projekta nisu identifikovana gnezdišta. Većina ptica zabeležena je u obližnjim šumskim ili poluprirodnim staništima izvan parcela Projekta i očekuje se da ovo područje koriste samo povremeno za ishranu ili kretanje.

Istraživanja **slepih miševa** potvrdila su prisustvo **pet vrsta** na širem području Projekta. Sve zabeležene vrste slepih miševa zaštićene su prema Direktivi EU o staništima. Aktivnost slepih miševa je generalno bila niska i uglavnom povezana sa okolnim šumskim i poljoprivrednim staništima. Na području Projekta ili u njegovoj blizini nisu identifikovana skloništa slepih miševa, pećine niti druga značajna mesta boravka. Zabeležena aktivnost smatra se pre svega aktivnošću tokom ishrane ili migracionih kretanja, a ne prisustvom stalnih populacija.

Na širem području Projekta zabeležene su **dve vrste kopnenih sisara koji ne lete**, od kojih nijedna nema značaj za očuvanje prirode.

Područje Projekta ne nalazi se unutar nijednog **nacionalno ili međunarodno zaštićenog područja**. Najbliže nacionalno zaštićeno područje, Nacionalni park Prokletije, nalazi se na udaljenosti većoj od 10 km od obe PVPP lokacije. Nekoliko manjih spomenika prirode, koji uglavnom štite pojedinačna stabla ili izvore vode, nalazi se u radijusu od 5 km od područja Projekta. Najbliža međunarodno priznata područja, uključujući kandidata za Emerald područje Prokletije (alb. Bjeshkët e Nemuna) i Mokra Gora (alb. Malet e Mognës), značajno područje za ptice, nalaze se na udaljenosti većoj od 5 km od područja Projekta.

POSTOJEĆE E&S STANJE

Projekat se nalazi u blago brdovitom ruralnom **pejzažu** u okviru Dukađinske ravnice, u podnožju planine Mokra Gora. Područje se sastoji od niskih brda i plitkih dolina i nalazi se na nadmorskoj visini između približno 450 i 550 metara. Iako pejzaž pokazuje jasne tragove ljudske aktivnosti, on zadržava tradicionalni ruralni karakter.

Planirano je da se PVPP Tučep nalazi iznad naselja **Krnjina** i **Tučep**, pri čemu regionalni put razdvaja lokaciju Projekta od ovih sela. Samo mali broj kuća nalazi se u neposrednoj blizini lokacije (50 m južno), a okolno područje je retko naseljeno. PVPP Verić biće locirana u blizini naselja **Verić** i **Novi Verić**, gde se nekoliko kuća nalazi relativno blizu područja Projekta (10–60 m). Poljoprivreda i zaposlenje u javnom sektoru predstavljaju glavne izvore prihoda za lokalno stanovništvo.

Vidljivost fotonaponskih modula razlikovaće se u zavisnosti od lokacije. Iz većine obližnjih naselja pogled na Projekat biće ograničen zbog prirodnog oblika terena i postojeće vegetacije, kao što su drveće, živice i žbunje. Međutim, pojedine nekretnine u naseljima Krnjina (do pet objekata) i Novi Verić (do deset objekata) imaće direktnu liniju vidljivosti prema fotonaponskim modulima. Vidljivost iz udaljenijih naselja biće smanjena ili potpuno zaklonjena terenom i šumskom vegetacijom.

Opština Istok generalno ima dobar **kvalitet vazduha** zbog odsustva velikih industrijskih postrojenja. Lokalno zagađenje vazduha uglavnom potiče od drumskog saobraćaja, grejanja u domaćinstvima i povremenih građevinskih aktivnosti. U neposrednoj blizini područja Projekta ne postoje stanice za praćenje kvaliteta vazduha.

Uslovi tla na obe lokacije pogodni su za izgradnju. Teren je uglavnom ravan do blago nagnut, sa stabilnim zemljištem. Terenska istraživanja potvrdila su da zemljište omogućava prirodno infiltriranje kišnice u tlo i da nije utvrđeno prisustvo kontaminacije zemljišta.

Lokacije Projekta nalaze se u slivu reke Istok, ali na samim parcelama Projekta nema **reka, potoka niti drugih vodnih površina**. Najbliži površinski vodotoci su reka Kujava, udaljena 86 m od lokacije Tučep, i reka Sušica, koja se nalazi 212 m severno od lokacije Verić. U blizini lokacija Projekta nisu identifikovani osetljivi akviferi niti zone zaštite podzemnih voda.

Postojeći nivoi **buke** u ovom području uglavnom su pod uticajem lokalnog saobraćaja i svakodnevnih aktivnosti. U blizini nema značajnih izvora buke, a područje je generalno tiho izvan povremenih perioda građevinskih radova.

Usluge **prikupljanja otpada** u opštini Istok pruža regionalno javno komunalno preduzeće Ambienti. Na nacionalnom nivou postoje postrojenja za prikupljanje i reciklažu električnog i elektronskog otpada, iako se specijalizovana postrojenja nalaze izvan neposrednog područja Projekta.

Klima u regionu Peć–Istok je umerena, sa toplim letima i relativno blagim zimama. Povremeno se javljaju jaki vetrovi i periodi sušnog vremena. Identifikovane potencijalne opasnosti uključuju šumske požare, olujne vetrove i poplave.

Najbliže **škole i zdravstvene ustanove** nalaze se u obližnjim gradovima, nekoliko kilometara od lokacija Projekta – u Istoku (6 km severno od obe lokacije), Đurakovcu (6 km zapadno od lokacije Verić) i Rakošu (3 km istočno od lokacije Tučep). U okviru ili u neposrednoj blizini područja Projekta nisu identifikovana **kulturna dobra, verski objekti, turistički sadržaji niti rekreativne zone**.

4 SAŽETAK E&S UTICAJA/ RIZIKA I MERE ZA NJIHOVO UBLAŽAVANJE

Potencijalni negativni E&S uticaji Projekta su lokalnog karaktera i mogu se efikasno izbeći i smanjiti, ili se njima može upravljati primenom mera navedenih u **E&S planu upravljanja (ESMP)** i **E&S akcionom planu (ESAP)**.

Za potrebe faze izgradnje, Izvođač će pripremiti i sprovoditi **Plan upravljanja zaštitom životne sredine i društvenim pitanjima tokom izgradnje (CESMP)** kako bi se obezbedilo adekvatno upravljanje uticajima na lokaciji.

Tokom prve dve godine rada postrojenja, Izvođač će takođe pružati podršku u radu, održavanju i obuci društvima AKG Solar Tucep i AKG Solar Veriq, kako bi se obezbedio nesmetan prelazak na samostalno upravljanje. U skladu sa tim, Izvođač će pripremiti i sprovođiti **Operativni plan upravljanja zaštitom životne sredine i društvenim aspektima (OESMP)**.

CESMP i OESMP biće zasnovani na pripremljenom ESMP-u. Kompanija Quant Renewables Kosovo Invest Limited, kao Zajmoprimac, zadržaće ukupnu odgovornost za Projekat i za obezbeđivanje pravilne primene svih E&S zahteva.

U sledećim odeljcima dat je **sažetak glavnih E&S uticaja i rizika** tokom faze izgradnje i rada, zajedno sa **opisom mera** za njihovo upravljanje.

Kako bi se obezbedilo adekvatno upravljanje E&S rizicima tokom rada Projekta biće potrebno izvršiti i određena **prilagođavanja Glavnog projekta**. Ova prilagođavanja biće uključena u **Projekat izvedenog objekta (PIO)**, koji predstavlja zakonski korak kojim se potvrđuju konačni raspored i tehnički parametri tokom faze izgradnje.

TEMA	POTENCIJALNI UTICAJI/RIZICI	MERE UBLAŽAVANJA
Biodiverzitet	<p>Instalacija fotonaponskih modula može stvoriti reflektujuće površine koje bi mogle da uznemire ptice i slepe miševе u letu. Tokom izgradnje, uklanjanje vegetacije i zemljani radovi dovešće do trajnog gubitka staništa na površini Projekta, kao i do privremenog uznemiravanja divljih životinja usled buke, kretanja mehanizacije, prašine i osvetljenja. Takođe postoji rizik od povređivanja životinja tokom građevinskih aktivnosti, kao i mogućnost širenja invazivnih biljnih vrsta usled poremećaja zemljišta i kretanja opreme.</p> <p>Tokom faze rada, fotonaponski moduli mogu predstavljati rizik od sudara za ptice i slepe miševе, a veštačko osvetljenje može uznemiravati noćne vrste ukoliko se njime ne upravlja na odgovarajući način. Međutim, s obzirom na karakter staništa i odsustvo osetljivih elemenata biodiverziteta, ovi rizici se smatraju ograničenim.</p>	<p>PIO će obuhvatiti mere za smanjenje refleksije i vizuelnog uznemiravanja, kao i za očuvanje povezanosti staništa, kao što su očuvanje pojaseva postojeće žbunaste vegetacije i uspostavljanje niskog autohtonog rastinja ispod i između fotonaponskih modula.</p> <p>Primena CESMP-a obezbediće da uklanjanje vegetacije bude ograničeno isključivo na definisano područje Projekta i da se sprovodi postepeno kako bi se omogućilo životinjama da se udalje sa lokacije. Izbegavaće se izvođenje radova u sezoni gnežđenja ptica, a građevinske aktivnosti će po potrebi biti pod nadzorom kvalifikovanog stručnjaka za ekologiju. Takođe će se primenjivati mere za sprečavanje štete po divlje životinje, kontrolu invazivnih biljnih vrsta i obnovu privremeno poremećenih površina korišćenjem autohtone vegetacije.</p> <p>U okviru OESMP-a osvetljenje lokacije biće svedeno na minimum i projektovano tako da ne privlači insekte i slepe miševе tokom faze rada. Vegetacija unutar područja Projekta održavaće se košenjem ili kontrolisanom ispašom. Područje Projekta biće predmet godišnjeg monitoringa invazivnih biljnih vrsta, a ukoliko se utvrdi njihovo širenje primenjivaće se odgovarajuće kontrolne mere. Monitoring ptica i slepih miševa sprovodiće se tokom prve godine rada, a ukoliko monitoring pokaže povećan mortalitet primenjivaće se dodatne mere ublažavanja .</p>

TEMA	POTENCIJALNI UTICAJI/RIZICI	MERE UBLAŽAVANJA
Zemljište	<p>Projekat će obuhvatiti zemljane radove povezane sa instalacijom fotonaponskih modula, trafostanica, unutrašnjih puteva i podzemnih kablova. Ove aktivnosti mogu privremeno poremetiti tlo i dovesti do lokalnog sabijanja zemljišta, erozije ili slučajne kontaminacije, naročito u slučaju prosipanja goriva ili ulja iz građevinskih mašina.</p> <p>Tokom faze rada, potencijalni uticaji na zemljište uglavnom su povezani sa mogućim curenjem transformatorskog ulja ili neadekvatnim održavanjem septičkih jama povezanih sa administrativnim objektima. Međutim, značajna kontaminacija zemljišta može nastati samo u slučaju neplaniranih ili incidentnih događaja.</p>	<p>PIO će uključiti geotehničke preporuke kako bi se obezbedili stabilni temelji i sprečila nestabilnost zemljišta i oštećenje konstrukcija. Transformatorske stanice biće opremljene sistemima za zadržavanje eventualno iscurelog ulja, dok će septičke jame biti adekvatno zaptivene i redovno održavane.</p> <p>U skladu sa CESMP–om, opasne materije kao što su ulja i maziva biće uskladištene u zatvorenim i nepropusnim kontejnerima, a na lokaciji će biti dostupni materijali za reagovanje u slučaju prosipanja. Mašine će se redovno kontrolisati kako bi se sprečilo curenje, a svako slučajno prosipanje biće odmah ograničeno i očišćeno. Površinski sloj zemljišta biće pažljivo uklonjen, uskladišten i ponovo upotrebljen za obnovu lokacije, dok će se iskopani materijal tretirati na način kojim se maksimalno smanjuje količina otpada i sprečava erozija. Površine koje su privremeno obrađene biće sanirane nakon završetka radova.</p> <p>Primena OESMP–a obuhvatiće redovne kontrole radi otkrivanja eventualnog curenja ulja ili oštećenja infrastrukture. Opasne materije će se pravilno skladištiti i koristiti, a septičke jame će održavati ovlašćeno osoblje.</p>

TEMA	POTENCIJALNI UTICAJI/RIZICI	MERE UBLAŽAVANJA
<p>Voda</p>	<p>Tokom faze izgradnje voda će se koristiti za sanitarne potrebe, betonske radove, čišćenje opreme i suzbijanje prašine. Postoji potencijalni rizik od lokalne kontaminacije zemljišta i podzemnih voda ukoliko se otpadne vode ili tečnosti povezane sa građevinskim radovima ne tretiraju na odgovarajući način ili se slučajno ispuste u životnu sredinu.</p> <p>Tokom rada, potencijalni uticaji uglavnom su povezani sa slučajnim prosipanjem ulja ili masti tokom aktivnosti održavanja, kao i sa neefikasnom upotrebom vode za čišćenje fotonaponskih modula. Značajni uticaji na podzemne vode smatraju se malo verovatnim i mogli bi nastati samo u slučaju većih incidentnih ispuštanja.</p>	<p>PIO će uključiti sistem za maksimalno smanjenje potrošnje vode tokom rada, posebno za čišćenje fotonaponskih modula. Za prikupljanje i obradu otpadnih voda pre njihovog ispuštanja na parking površinama ispred administrativnih objekata biće instalirani separatori ulja i masti.</p> <p>U skladu sa CESMP–om, otpadnim vodama i opasnim materijama upravljajući se u skladu sa dobrom praksom, a nepropisno ispuštanje u životnu sredinu neće biti dozvoljeno. Za radnike će biti postavljeni ekološki toaleti koje će redovno servisirati ovlašćeni pružaoci usluga. Biće primenjene mere za bezbedno skladištenje i rukovanje opasnim materijama i otpadom kako bi se sprečilo zagađenje voda.</p> <p>U okviru OESMP–a izvršiće se optimizacija čišćenja fotonaponskih modula kako bi se smanjila potrošnja vode. Korišćenje otvorenih rezervoara ili drugih nekontrolisanih izvora vode za čišćenje modula neće biti dozvoljeno, a abrazivna ili hemijska sredstva za čišćenje neće se koristiti. Efikasnost praksi čišćenja modula redovno će se procenjivati i po potrebi prilagođavati kako bi se obezbedila efikasna upotreba vode. U slučaju većih radova na održavanju primenjivaće se iste zaštitne mere kao i tokom faze izgradnje.</p>
<p>Kvalitet vazduha</p>	<p>Tokom faze izgradnje mogu se javiti privremeni uticaji na kvalitet vazduha usled stvaranja prašine tokom zemljanih radova, kretanja vozila po neasfaltiranim površinama i instalacionih aktivnosti. Takođe se mogu pojaviti i emisije izduvnih gasova iz građevinskih mašina i vozila. Ovi uticaji se očekuju kao lokalizovani i kratkotrajni, u zavisnosti od vremenskih uslova, posebno tokom suvih i vetrovitih perioda.</p> <p>Tokom faze rada, PVPP neće generisati emisije u vazduh. Manje, kratkotrajne emisije mogu se pojaviti samo tokom povremenih aktivnosti održavanja.</p>	<p>Primena CESMP–a obezbediće kontrolu stvaranja prašine redovnim kvašenjem gradilišta, ograničavanjem brzine vozila na gradilištu i izbegavanjem istovremenog izvođenja aktivnosti koje stvaraju veće količine prašine. Transport rastresitog materijala obavljaće se vozilima sa pokrivenim tovarom, a građevinska mehanizacija će se pravilno održavati kako bi se smanjile emisije izduvnih gasova. Vozila i mehanizacija će se redovno održavati, a motori će se gasiti kada nisu u upotrebi kako bi se smanjile emisije i buka.</p> <p>Tokom rada nisu potrebne posebne mere ublažavanja, jer Projekat neće proizvoditi emisije u vazduh. Iste mere kao u fazi izgradnje primenjivaće se tokom većih radova na održavanju.</p>

TEMA	POTENCIJALNI UTICAJI/RIZICI	MERE UBLAŽAVANJA
<p>Buka i vibracije</p>	<p>Tokom faze izgradnje može doći do povećanja nivoa buke usled transporta materijala, rada građevinske mehanizacije i aktivnosti na gradilištu. Ovi uticaji mogu biti uočljiviji na lokaciji PVPP Verić zbog bliže udaljenosti stambenih objekata; međutim, očekuje se da nivoi buke ostanu niski i da ne izazovu značajnije smetnje ni na jednoj od lokacija fotonaponskih elektrana. Tokom pojedinih građevinskih aktivnosti mogu se javiti i manje vibracije, ali se ne očekuju značajni uticaji vibracija.</p> <p>Tokom rada, PVPP neće generisati kontinuiranu buku niti vibracije. Privremena i niska buka može se javiti samo tokom radova na održavanju.</p>	<p>Kroz primenu CESMP-a bučne aktivnosti biće ograničene na dnevne časove, a istovremena upotreba opreme koja proizvodi visok nivo buke biće izbegavana. Građevinska oprema i vozila biće pravilno održavani kako bi se obezbedio efikasan i tiši rad.</p> <p>Stanovnici će unapred biti obavešteni o planiranim građevinskim aktivnostima i njihovom očekivanom trajanju. Radnici će biti opremljeni odgovarajućom zaštitnom opremom, a mašine će se gasiti kada nisu u upotrebi.</p> <p>U slučaju većih radova na održavanju tokom faze rada primenjivaće se iste mere kao i tokom faze izgradnje, u skladu sa OESMP-om.</p>
<p>Otpad i opasne materije</p>	<p>Tokom faze izgradnje stvaraće se različite vrste otpada, uključujući inertni građevinski otpad kao što su iskopana zemlja, ostaci betona i metalni otpad, kao i manje količine komunalnog otpada koje proizvode radnici na gradilištu. U ograničenim količinama može nastati i opasni otpad, kao što su otpadna ulja, maziva, gorivo i oštećena oprema.</p> <p>Tokom rada, nastanak otpada uglavnom će biti povezan sa aktivnostima održavanja i može uključivati komunalni otpad, otpadnu električnu i elektronsku opremu, oštećene fotonaponske module i transformatorsko ulje. Nepravilno rukovanje ili odlaganje ovih materijala moglo bi predstavljati rizik po životnu sredinu i bezbednost.</p>	<p>Za fazu izgradnje biće izrađen poseban Plan upravljanja otpadom (WMP) u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom. WMP će definisati procedure za sprečavanje nepropisnog odlaganja otpada na gradilištu i u njegovoj okolini. Sav otpad nastao tokom izgradnje biće razvrstan prema vrsti i neće se mešati. Privremene zone za skladištenje otpada biće uspostavljene na nepropusnim površinama i zaštićene od vremenskih uticaja. Opasan otpad, uključujući otpadnu električnu i elektronsku opremu, biće predavan isključivo ovlašćenim operaterima. Spaljivanje, zakopavanje ili nekontrolisano odlaganje otpada neće biti dozvoljeno. Građevinski radnici biće obučeni za pravilno rukovanje otpadom i postupanje u vanrednim situacijama, a svako slučajno prosipanje opasnih materija biće odmah ograničeno i tretirano kao opasan otpad.</p> <p>Tokom rada, primenjivaće se poseban operativni WMP namenjen Projektu, a koji će uključivati slične mere kao i WMP za fazu izgradnje. Pored toga, tečni opasan otpad, kao što je transformatorsko ulje, biće skladišten u pravilno obeležanim kontejnerima sa sekundarnom zaštitom od curenja. Evidencija o količinama otpada vodiće se redovno, a reciklaža i ponovna upotreba fotonaponskih modula i druge električne opreme biće prioritet gde god je to izvodljivo. Zaposleni uključeni u aktivnosti rada i održavanja biće obučeni za pravilne procedure rukovanja otpadom.</p>

TEMA	POTENCIJALNI UTICAJI/RIZICI	MERE UBLAŽAVANJA
Klimatske promene	<p>Tokom faze izgradnje mogu se javiti manje emisije gasova sa efektom staklene bašte usled korišćenja građevinske mehanizacije, kao i proizvodnje i transporta građevinskih materijala. Ove emisije su privremene i ograničenog obima.</p> <p>Projekat takođe može biti izložen klimatskim rizicima tokom svog životnog veka, uključujući ekstremne vremenske događaje kao što su toplotni talasi, šumski požari, obilne padavine i jaki vetrovi. Takvi događaji mogli bi potencijalno uticati na PV module, električnu opremu i ukupno funkcionisanje elektrana ukoliko se ne uzmu u obzir kroz odgovarajuće projektantske i upravljačke mere.</p> <p>Tokom rada, Projekat će pozitivno doprineti ublažavanju klimatskih promena kroz proizvodnju električne energije iz obnovljivih izvora i smanjenje emisija gasova sa efektom staklene bašte.</p>	<p>PIO će obuhvatiti sisteme za odvod i upravljanje atmosferskim vodama, mere zaštite od požara u skladu sa nacionalnim propisima, sisteme zaštite od udara groma i konstrukciona rešenja u skladu sa relevantnim standardima za opterećenje vetrom.</p> <p>U okviru CESMP-a biće izrađen Plan pripravnosti i reagovanja u vanrednim situacijama. Ovaj plan definišaće jasne uloge, odgovornosti i procedure koje treba primeniti u slučaju klimatskih opasnosti. Mere uključuju obuku radnika, bezbedno planiranje radova tokom nepovoljnih vremenskih uslova, obezbeđivanje materijala i opreme, izvođenje radova sa otvorenim plamenom dalje od zapaljivih materijala i održavanje efikasne komunikacije sa službama za vanredne situacije.</p> <p>Tokom rada biće izrađen Plan zaštite od požara kao deo OESMP-a. Pored toga, mere u okviru OESMP-a obuhvataju redovno održavanje sistema za odvod atmosferskih voda, rutinske preglede konstrukcija radi obezbeđivanja stabilnosti, održavanje vegetacije oko Projektnih lokacija radi smanjenja rizika od požara, bezbedno skladištenje zapaljivih materija i koordinaciju sa službama za vanredne situacije. Biće primenjena i procedura za reagovanje u slučaju prirodnih katastrofa kako bi se zaštitili radnici i oprema.</p>

TEMA	POTENCIJALNI UTICAJI/RIZICI	MERE UBLAŽAVANJA
<p>Pejzažni i vizuelni aspekti</p>	<p>Projekat će u dominantno ruralni pejzaž uvesti fotonaponske module, trafostanice i prateću infrastrukturu. Tokom faze izgradnje očekuju se privremeni vizuelni uticaji usled građevinskih aktivnosti i opreme, koji mogu biti uočljivi za obližnje stanovnike, korisnike puteva i osobe koje rade na otvorenim površinama. Karakter okolnog pejzaža može biti privremeno izmenjen, ali će uticaji biti lokalizovani i kratkotrajni.</p> <p>Tokom rada, PVPP elektrane predstavljaju novi, dugoročni element u pejzažu. Vizuelni uticaji mogu se javiti kod obližnjih stanovnika, korisnika puteva i osoba koje rade na otvorenim površinama, naročito na lokacijama gde su PVPP bliže stambenim objektima (Novi Verić). Međutim, zbog male visine konstrukcija, postojeće vegetacije i talasastog reljefa terena, ovi uticaji biće ograničeni na područje od približno jednog kilometra oko lokacije svake PVPP elektrane.</p>	<p>PIO će obuhvatiti korišćenje nereflektujućih fotonaponskih modula i nereflektujućih materijala za vidljive konstrukcije, pri čemu će boje biti odabrane tako da se uklupe u okolni pejzaž. Stalno osvetljenje biće projektovano tako da se smanji vidljivost izvan lokacije i rasipanje svetlosti, uz usmeravanje svetla nadole i primenu zaštitnih elemenata gde je to potrebno.</p> <p>U okviru CESMP-a primenjivaće se dobre prakse održavanja gradilišta kako bi lokacija bila uredna i organizovana. Građevinske zone biće ograničene na najmanju potrebnu površinu, uklanjanje vegetacije biće svedeno na minimum, a obrađene površine će se postepeno sanirati nakon što više ne budu potrebne za izvođenje radova.</p> <p>U skladu sa OESMP-om postojeća vegetacija duž granica lokacije zadržaće se gde god je to moguće, a radi obezbeđivanja vizuelnog zaklona biće sprovedena dodatna sadnja, posebno u blizini stambenih objekata. Mere unapređenja pejzaža biće održavane i praćene kako bi se obezbedila njihova dugoročna efikasnost.</p>
<p>Odsjaj i refleksija svetlosti</p>	<p>Tokom rada, ograničen broj stambenih objekata može imati direktan pogled na fotonaponske module, posebno oni koji se nalaze u blizini lokacija Projekta ili na uzvišenim terenima. Konkretno, to uključuje do pet objekata koji se nalaze na uzvišenom terenu oko 750 m jugoistočno od PVPP Tučep u naselju Krnjina, kao i do deset objekata u naselju Novi Verić koji se nalaze na maloj udaljenosti (do 150 m zapadno) od PVPP Verić (videti karte u Prilogu A). Očekuje se da postojeća vegetacija oko većine ovih objekata delimično zakloni pogled i smanji potencijalne efekte refleksije.</p> <p>Uz primenu mera za ublažavanje vizuelnih uticaja, uključujući dodatni zaklon od vegetacije gde je to potrebno, očekuje se da rizik od značajnih efekata odsjaja i refleksije svetlosti bude nizak.</p>	<p>U okviru OESMP-a obližnji stanovnici biće informisani o potencijalnoj pojavi refleksije sunčeve svetlosti sa fotonaponskih modula u određenim uslovima. Biće uspostavljena procedura za prijem i rešavanje eventualnih pritužbi povezanih sa refleksijom svetlosti.</p> <p>U slučaju da se prijave i potvrde efekti refleksije, biće primenjene odgovarajuće mere ublažavanja u konsultaciji sa pogođenim stanovnicima. Ove mere mogu uključivati dodatne mere vizuelnog zaklanjanja, kao što su vegetacijski pojasevi ili druga odgovarajuća rešenja za zaklanjanje. Kako bi se obezbedilo da se uticaji refleksije adekvatno rešavaju, pratiće se efikasnost primenjenih mera.</p>

TEMA	POTENCIJALNI UTICAJI/RIZICI	MERE UBLAŽAVANJA
<p>Bezbednost i zdravlje na radu (OHS)</p>	<p>Radnici na izgradnji biće izloženi nizu fizičkih opasnosti koje su tipične za velike solarne projekte, uključujući ručno rukovanje teretom, operacije podizanja, rad na visini i upotrebu teške mehanizacije. Tokom instalacije fotonaponskih modula, kablova, transformatora i trafostanica postoje značajne električne opasnosti, poput nepravilnog rukovanja koje može dovesti do električnog udara ili opekotina. Lokacija Projekta donosi specifične rizike, naročito olujne vetrove karakteristične za region Istoka i biološke opasnosti od otrovnih zmija, kao što je poskok. Zbog udaljenosti lokalnih zdravstvenih ustanova, odložena medicinska reakcija u hitnim slučajevima može povećati ozbiljnost eventualnih nezgoda ili povreda radnika.</p> <p>Tokom rada, rizici su prvenstveno povezani sa opasnostima od požara i električnim opasnostima tokom rutinskih popravki i zamene komponenti.</p>	<p>Tokom izvođenja Projekta primenjivaće se sveobuhvatan Plan bezbednosti i zdravlja na radu specifičan za lokaciju, koji obuhvata stroge bezbednosne smernice, obaveznu upotrebu lične zaštitne opreme i bezbedna radna uputstva za sve aktivnosti visokog rizika.</p> <p>Bezbednost pri radu sa električnom opremom obezbediće se kroz specijalizovanu obuku i primenu procedura zaključavanja i označavanja (eng. <i>lockout/ tagout</i>). Biće uspostavljen i Plan pripravnosti i reagovanja u vanrednim situacijama za upravljanje ekstremnim vremenskim uslovima i susretima sa zmijama.</p> <p>Na gradilištu će biti uspostavljena medicinska stanica, uz prisustvo kvalifikovanog medicinskog osoblja tokom radnog vremena. U svakom trenutku biće dostupni obučeni radnici za pružanje prve pomoći i odgovarajuća oprema. Biće uspostavljena saradnja sa obližnjim zdravstvenim ustanovama za hitne slučajeve, a biće dostupno i posebno vozilo za brz transport povređenih osoba ukoliko bude potrebno.</p> <p>Tokom rada, Projekat će koristiti automatizaciju i daljinski nadzor visokonaponske opreme kako bi se smanjila izloženost radnika, a sve aktivnosti održavanja biće uređene u okviru Priručnika za rad i održavanje i OHS procenu rizika, potpuno u skladu sa zakonodavstvom Kosova.</p>
<p>Zdravlje i bezbednost zajednice</p>	<p>Lokalne zajednice mogu iskusiti privremene smetnje tokom faze izgradnje. Stanovnici koji žive na udaljenosti do 130 metara od lokacije mogu biti izloženi prašini i buci, pri čemu je najveća osetljivost na lokaciji PVPP Verić, gde se neke kuće nalaze udaljene samo 10 metara. Intenzivan transport materijala može izazvati kratkotrajno zagušenje saobraćaja, oštećenje puteva i povećane bezbednosne rizike za pešake i stoku.</p>	<p>Pre početka izgradnje biće dokumentovano postojeće stanje glavnih javnih pristupnih puteva u blizini lokacija Projekta. Stanje ovih puteva pratiće se tokom izvođenja radova, a svako pogoršanje stanja koje se može dokazivo povezati sa saobraćajem vezanim za Projekat biće sanirano u koordinaciji sa nadležnim opštinskim organima, prema potrebi. Biće izrađen i sproveden Plan upravljanja saobraćajem, kako bi se koordinisale isporuke, ograničile brzine kretanja i obezbedila bezbednost pešaka. Radi ublažavanja smetnji, Projekat će primenjivati mere za suzbijanje prašine i kontrolu buke, dok će čvrsta ograda i odgovarajuća signalizacija sprečiti neovlašćen pristup zonama sa povećanim rizikom.</p>

TEMA	POTENCIJALNI UTICAJI/RIZICI	MERE UBLAŽAVANJA
<p>i Uslovi rada</p>	<p>Očekuje se da će na Projektu biti angažovano oko 300 radnika tokom glavnog dela faze izgradnje. Iako Izvođač već ima uspostavljene korporativne procedure za etičko postupanje i sprečavanje prinudnog ili dečijeg rada, ove procedure moraju biti prilagođene kako bi ispunile specifične zahteve Projekta i standarde EBRD-a.</p> <p>Za fazu izgradnje nije planirano formiranje posebnog radničkog kampa. Smeštaj radnika biće organizovan lokalno, korišćenjem postojećih kapaciteta kao što su stanovi, hoteli i hosteli.</p> <p>Tokom rada, rizici povezani sa radom znatno su manji zbog malog broja zaposlenih koji će biti angažovani na poslovima održavanja, obezbeđenja i administracije. Biće potrebno uspostaviti Politiku za upravljanje ljudskim resursima koja obuhvata zahteve EBRD-a i zakonodavstva Kosova.</p>	<p>Biće izrađen poseban Plan rada i uslova rada za Projekat kako bi se obezbedilo da svi radnici, bilo direktno zaposleni ili angažovani preko izvođača, budu tretirani pravično i da imaju pisane ugovore o radu. Ovaj Plan će obuhvatiti obaveznu uvodnu obuku za radnike izvođača i podizvođača o radnim standardima, kodeksu ponašanja, postupku podnošenja pritužbi i sprečavanju i prijavljivanju rodno zasnovanog nasilja i uznemiravanja; definisaće zahteve za upravljanje podizvođačima; podstićaće lokalno zapošljavanje davanjem prednosti kandidatima iz okolnih zajednica gde je to izvodljivo; i osiguraće da svaki obezbeđeni smeštaj za radnike ispunjava prihvatljive standarde zdravlja, bezbednosti i higijene.</p> <p>Za fazu rada biće pripremljena Politika za upravljanje ljudskim resursima usklađena i sa zahtevima EBRD-a i sa relevantnim nacionalnim zakonodavstvom.</p>

TEMA	POTENCIJALNI UTICAJI/RIZICI	MERE UBLAŽAVANJA
<p>Ekonomsko raseljavanje i obnova sredstava za život</p>	<p>Identifikovan je određeni broj neformalnih korisnika zemljišta koji obrađuju zemljište u okviru područja PVPP Verić. Oni ukupno koriste približno 126 hektara. Ovi korisnici nemaju vlasništvo niti formalne ugovore za korišćenje zemljišta, ali ga već dugi niz godina koriste za poljoprivrednu proizvodnju.</p> <p>Ova domaćinstva su kontaktirana i konsultovana u skladu sa zahtevima EBRD-a kako bi se razumele njihove prakse korišćenja zemljišta, zavisnost od prihoda ostvarenih iz poljoprivrede i potencijalne osetljivosti. Gubitak pristupa ovom zemljištu tokom izgradnje može dovesti do delimičnog smanjenja prihoda njihovih domaćinstava. Jedan neformalni pomoćni objekat (štala) takođe se delimično nalazi na Projektnoj lokaciji.</p>	<p>Pogođeni neformalni korisnici zemljišta biće unapred obavešteni o građevinskim aktivnostima i ograničenjima pristupa zemljištu. Biće uspostavljen mehanizam za podnošenje pritužbi kako bi se rešavale eventualne zabrinutosti. Gde je to izvodljivo, pogođeni neformalni korisnici i članovi njihovih domaćinstava imaće prioritet pri zapošljavanju na lokalnom nivou tokom faze izgradnje (za one koji iskažu interesovanje za takvu mogućnost).</p> <p>Razmotriće se mogućnosti obezbeđivanja pristupa alternativnom poljoprivrednom zemljištu za neformalne korisnike koji pretrpe gubitak prihoda, kako bi se podržao nastavak poljoprivredne proizvodnje i očuvanje sredstava za život. U slučajevima kada se ponudi alternativno zemljište, Zajmoprimac može ponuditi i pomoć u obezbeđivanju agronomskih saveta radi procene pogodnosti zemljišta i prelaska poljoprivrednih aktivnosti na novu lokaciju, u zavisnosti od pojedinačnih okolnosti.</p> <p>Ukoliko izgradnja utiče na postojeće ili neubrane useve neformalnih korisnika zemljišta, Zajmoprimac će obezbediti prethodno obaveštenje kako bi se omogućila njihova berba. Ukoliko dođe do gubitaka zbog nedovoljnog vremena za berbu, pogođena domaćinstva biće obeštećena za izgubljene useve.</p> <p>Pre početka izgradnje sa domaćinstvom će biti dogovorene mere za izbegavanje ili smanjenje uticaja na pomenuti objekat (uključujući različite moguće opcije: prilagođavanje projektnih rešenja, razmenu zemljišta ili premeštanje odnosno zamenu objekta).</p>
<p>Kulturno nasleđe</p>	<p>Ni na Projektnim lokacijama niti u neposrednoj blizini nisu identifikovana kulturna dobra. PVPP su izvan nacionalno zaštićenih zona ili područja od arheološkog značaja. Međutim, tokom građevinskih radova koji uključuju iskope postoji mali rizik od neočekivanih arheoloških nalaza, što bi moglo dovesti do kašnjenja radova ili oštećenja ukoliko se takvi nalazi ne budu pravilno tretirali.</p> <p>Tokom rada se ne očekuju uticaji na kulturno nasleđe, jer se neće sprovoditi dodatni zemljani radovi.</p>	<p>Biće primenjena Procedura za slučajne nalaze u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom i zahtevima EBRD-a. Građevinski radnici biće obučeni da prepoznaju potencijalne nalaze i da odmah obustave radove i obaveste nadležne institucije.</p>

TEMA	POTENCIJALNI UTICAJI/RIZICI	MERE UBLAŽAVANJA
Kumulativni uticaji	<p>Pored PVPP Verić i PVPP Tučep, u istoj opštini planiran je i još jedan projekat – izgradnja PVPP Krnjina 1 i PVPP Krnjina 2. U slučaju da se izgradnja ovih elektrana vremenski poklopi sa izgradnjom PVPP Tučep i Verić, može doći do privremenog povećanja emisije prašine i kratkoročnog povišenja nivoa buke usled rada mehanizacije, transporta i pripreme gradilišta. Trenutno nisu planirani drugi projekti koji bi mogli značajno doprineti kumulativnim uticajima.</p>	<p>U skladu sa CESMP–om, između svih lokacija građevinske aktivnosti će se izvršavati koordinisano, uz izbegavanje istovremenog izvođenja radova koji generišu najveće količine prašine, aktivnosti sa visokim nivoom buke i preklapanja intenzivnog kretanja kamiona. Rute za transport biće optimizovane kako bi se smanjili buka i prašina u naseljenim područjima, a raspored aktivnosti biće planiran tako da se smanje smetnje u ranim jutarnjim i noćnim satima (na primer izbegavanje preklapanja zemljanih radova i kretanja teških vozila, izbegavanje aktivnosti sa visokim nivoom buke naročito u jutarnjim i noćnim satima i smanjenje kumulativne buke od transporta optimizacijom ruta i ograničavanjem kretanja kamiona kroz naseljena područja).</p>

5 SAŽETAK E&S AKCIONOG PLANA

E&S akcioni plan (ESAP) predstavlja okvir za upravljanje pitanjima životne sredine, društvenim pitanjima, radnim odnosima, zdravljem i bezbednošću, biodiverzitetom i uključivanjem zainteresovanih strana u vezi sa realizacijom Projekta. Plan definiše konkretne aktivnosti kako bi se obezbedila usklađenost E&S zahteva sa EBRD zahtevima (ESR), primenljivim zakonodavstvom Kosova i relevantnim direktivama EU. ESAP primenjuje Zajmoprimac (Quant Renewables Kosovo Invest Limited), privredna društva posebne namene (AKG Solar Tucep i AKG Solar Veriq) i Izvođač radova, te čini deo finansijskog sporazuma sa EBRD-om.

Sažetak ključnih aktivnosti predviđenih ESAP-om prikazan je u nastavku.

ESR 1: Procena i upravljanje E&S rizicima i uticajima

- > Sve preostale dozvole i odobrenja (Ekološka dozvola, Upotrebna dozvola, Licenca za proizvodnju električne energije) biće pribavljene, a evidencija o dozvolama redovno će se ažurirati.
- > Zajmoprimac će uspostaviti i sprovesti Sistem upravljanja životnom sredinom i društvenim aspektima specifičan za Projekat, kako bi se obezbedilo da se svim pitanjima i rizicima pravilno upravlja i da se redovno prate tokom celokupnog trajanja Projekta.
- > Za odgovarajuće faze Projekta biće izrađeni, a potom primenjivani planovi upravljanja zaštitom životne sredine i društvenim aspektima tokom izgradnje, rada i deinstaliranja (CESMP, OESMP i DESMP), čime će se obezbediti upravljanje E&S aspektima tokom celog životnog ciklusa Projekta.
- > Tokom faze izgradnje i rada biće angažovani kvalifikovani E&S stručnjaci kako bi nadgledali usklađenost i podržali sprovođenje predviđenih mera.
- > Periodični izveštaji o E&S pitanjima biće dostavljani EBRD-u, a svi značajni incidenti ili materijalne promene u Projektu biće blagovremeno prijavljeni.

ESR 2: Rad i i uslovi rada

- > Biće razvijen i primenjivan Sistem upravljanja lancem snabdevanja kako bi se obezbedilo da Projekat nabavlja robu i usluge na odgovoran način.
- > Biće izrađen i primenjivan Plan rada i uslova rada specifičan za Projekat za fazu izgradnje. Biće uspostavljen i primenjivan mehanizam za podnošenje pritužbi radnika, kao i Kodeks ponašanja koji uključuje mere za sprečavanje rodno zasnovanog nasilja i uznemiravanja (GBVH).
- > Za fazu rada biće usvojena Politika za upravljanje ljudskim resursima usklađena sa zahtevima ESR 2 i relevantnim nacionalnim zakonodavstvom.

ESR 3: Efikasno korišćenje resursa i sprečavanje i kontrola zagađenja

- > PIO će obuhvatiti mere za sprečavanje zagađenja i zaštitu životne sredine predviđene u ESMP-u (videti [Poglavlje 4](#) za detalje).
- > Biće uspostavljen sistem monitoringa za praćenje proizvodnje električne energije i performansi postrojenja kako bi se obezbedila efikasna upotreba resursa.
- > Sva oprema biće redovno održavana u skladu sa preporukama proizvođača.

- > Planovi upravljanja otpadom biće izrađeni i primenjivani za faze izgradnje, rada i deinstaliranja, a upravljanje otpadom i njegovo odlaganje biće u skladu sa zakonodavstvom Kosova i zahtevima EBRD-a.

ESR 4: Zdravlje, bezbednost i sigurnost

- > PIO će obuhvatiti mere za upravljanje klimatskim rizicima, uključujući sisteme zaštite od udara groma, sisteme zaštite od požara, odgovarajuće sisteme za odvod atmosferskih voda i otpornost konstrukcija na vetrovite uslove.
- > Za faze izgradnje i rada biće izrađeni Planovi pripravnosti i reagovanja u vanrednim situacijama.
- > Biće izrađeni i primenjivani Planovi bezbednosti i zdravlja na radu, uključujući procene rizika i odgovarajuće procedure.
- > Biće pripremljen i sproveden Plan upravljanja saobraćajem kako bi se obezbedila bezbednost zajednice tokom faze izgradnje, a u cilju sprečavanja neovlašćenog pristupa gradilištu biće primenjene posebne mere.
- > Stanovnici u blizini lokacija koji bi mogli biti pogođeni refleksijom sunčeve svetlosti biće informisani, a mere ublažavanja biće primenjene kako bi se smanjili vizuelni uticaji.
- > Tokom faze rada, lokacije će biti ograđene i primenjivat će se mere zaštite od požara.

ESR 5: Eksproprijacija, ograničenja u korišćenju zemljišta i nedobrovoljno raseljavanje

- > Neformalni korisnici zemljišta pogođeni Projektom biće blagovremeno obavešteni o ograničenjima pristupa zemljištu.
- > Pogođenim domaćinstvima biće omogućeno da imaju prioritet pri zapošljavanju na Projektu, pod uslovom da ispunjavaju zahteve za određena radna mesta.
- > Gde je to izvodljivo i primereno, biće ponuđena mogućnost pristupa alternativnom poljoprivrednom zemljištu.
- > Potencijalni gubici useva nastali u slučaju nedovoljnog vremena za berbu biće nadoknađeni.
- > Uticaji na neformalne objekte biće izbegnuti gde god je to moguće ili ublaženi kroz konsultacije i proporcionalne mere.
- > Mere za ublažavanje uticaja na sredstva za život biće dokumentovane i o njima će se izveštavati.

ESR 6: Očuvanje biodiverziteta i održivo upravljanje živim prirodnim resursima

- > PIO će obuhvatiti mere za upravljanje vegetacijom i sadnju, predviđene u ESMP-u.
- > Tokom faze izgradnje biće angažovan kvalifikovani stručnjak za ekologiju koji će nadgledati radove i obezbediti obuku za osoblje na gradilištu u vezi sa zaštitom vrsta.
- > Biće primenjene mere za sprečavanje širenja invazivnih vrsta i obnovu pogođenih staništa.
- > Tokom faze rada sprovodiće se monitoring ptica i slepih miševa.

- > Ukoliko monitoring pokaže prisustvo rizika ili uticaja, primenjivaće se adaptivne mere upravljanja.

ESR 8: Kulturno nasleđe

- > Pre početka izgradnje biće izrađena Procedura za slučajne nalaze koja će definisati korake koje radnici moraju preduzeti ukoliko tokom iskopavanja neočekivano pronađu predmete moguće kulturne ili istorijske vrednosti; radnici će takođe biti obučeni za njenu primenu.

ESR 10: Uključivanje zainteresovanih strana

- > Plan uključivanja zainteresovanih strana Projekta biće sproveden i po potrebi ažuriran tokom celog životnog ciklusa Projekta. Biće uspostavljen i održavan mehanizam za podnošenje pritužbi na nivou Projekta (videti [Poglavlje 6](#) za detalje).
- > Pre početka izgradnje biće imenovana kontakt osoba za GBVH pitanja. Biće uspostavljene poverljive procedure za postupanje po pritužbama koje se odnose na GBVH.
- > Aktivnosti uključivanja zainteresovanih strana i rezultati upravljanja pritužbama biće dokumentovani i redovno prijavljivani.

6 OBJAVLJIVANJE INFORMACIJA I KOMUNIKACIJA

Planirano uključivanje zainteresovanih strana i javno objavljivanje informacija. Izrađen je Plan uključivanja zainteresovanih strana (SEP) sa ciljem da se svim zainteresovanim i pogođenim stranama predstavi program uključivanja zainteresovanih strana koji će se sprovoditi tokom celog životnog ciklusa Projekta i kako bi se omogućila blagovremena identifikacija i rešavanje potencijalnih zabrinutosti.

SEP je deo paketa dokumentacije za objavljivanje zajedno sa ovim NTS-om.

Dokumenti će biti dostupni na albanskom i srpskom jeziku u štampanoj formi u prostorijama Opštine, dok će obaveštenje o njihovoj dostupnosti biti objavljeno na:

- > oglasnoj tabli Opštine Istok,
- > internet portalu „Zëri“ (koji je korišćen i tokom prethodnih konsultacija, s obzirom na to da u ovom području ne postoje štampani lokalni listovi).

Planirane javne konsultacije pre početka izgradnje. Pre početka izgradnje biće organizovan javni konsultativni sastanak kako bi se Projekat predstavio javnosti i omogućilo jasno razumevanje obima i ciljeva Projekta, uključujući informacije o očekivanom trajanju građevinskih radova, dostupnom mehanizmu za podnošenje pritužbi u okviru Projekta i drugim relevantnim informacijama o Projektu. Ovaj sastanak biće organizovan na lokalnom mestu, kao što je restoran „Kafe N’Pike“ (gde su održani i prethodni konsultativni sastanci), kako bi se omogućio lak pristup svim članovima zajednice. Lokalni stanovnici biće obavješteni o tačnom datumu, vremenu i mestu održavanja sastanka najmanje 10 dana unapred putem ista dva kanala korišćena i ranije.

Pored toga, seoske starešine u ovom području (Verić, Tučep i Novi Verić) biće direktno obavještene o objavi i zamoljene da dalje prenesu informaciju svojim zajednicama (npr. putem lokalnih oglasnih tabli ili direktnom komunikacijom sa domaćinstvima), uz posebnu pažnju da se informacije prenesu starijim stanovnicima, osobama sa ograničenom pokretljivošću ili invaliditetom i drugim ranjivim zainteresovanim stranama koje možda ne koriste redovno internet kanale.

Po potrebi se mogu zatražiti i organizovati i posebne konsultacije sa pojedinačnim organizacijama ili domaćinstvima, na primer radi razgovora o pitanjima vezanim za zemljište, problemima koji proizlaze iz blizine stambenih objekata lokacijama elektrana ili drugim pitanjima u vezi sa Projektom. Zajmoprimac će biti otvoren za organizovanje takvih sastanaka i olakšaće njihovo održavanje na zahtev (ili u slučajevima kada Projekat prepozna potrebu za tim, na primer kod ranjivih osoba koje možda ne mogu da prisustvuju javnim konsultacijama zbog ograničene pokretljivosti, invaliditeta i slično), pa će uložiti razumne napore da ih organizuje u što kraćem roku i u formatu koji odgovara pogođenim zainteresovanim stranama. Gde je to primereno, ove konsultacije mogu se održati telefonom ili u drugom formatu koji odgovara zainteresovanoj strani.

Informisanje javnosti o građevinskim radovima. Informacije o lokacijama gradilišta, planiranom početku radova, očekivanom trajanju radova i svim predviđenim poremećajima u saobraćaju ili drugim mogućim neprijatnostima biće objavljene najmanje 30 dana pre početka radova putem ista dva kanala navedena ranije.

Konsultacije tokom faze rada i održavanja. Stambeni objekti koji se nalaze na udaljenosti od oko 10 m od lokacije PVPP Verić (u naselju Novi Verić) biće posećeni u periodu od 3 do 6 meseci nakon puštanja elektrane u rad kako bi se proverilo da li se javljaju bilo kakve nepredviđene smetnje. Na osnovu dobijenih povratnih informacija proceniće se potreba za dodatnim merama

ublažavanja i, po potrebi, sprovesti odgovarajuća prilagođavanja u konsultaciji sa pogodnim stanovnicima.

Pored toga, tokom ove faze biće organizovani direktni sastanci sa domaćinstvima koja bi potencijalno mogla biti pogođena odsjajem i refleksijom sunčeve svetlosti sa PV modula, kako bi se proverilo da li se takvi efekti javljaju tokom rada PVPP-a ili da bi se razmotrile odgovarajuće mere. To se odnosi na pet objekata koji se nalaze na uzvišenom terenu približno 750 m jugoistočno od PVPP Tučep u naselju Krnjina, koji imaju direktnu liniju vidljivosti prema PV modulima, kao i na deset objekata u naselju Novi Verić koji se nalaze na maloj udaljenosti (do 150 m zapadno) od PVPP Verić, gde mogućnost pojave refleksije ne može biti u potpunosti isključena. Ova domaćinstva biće posećena u roku od 3 meseca od puštanja PVPP elektrana u rad.

Mehanizam za podnošenje pritužbi. Uspostavljen je mehanizam za podnošenje pritužbi na nivou Projekta koji omogućava zainteresovanim stranama da podnesu pritužbe, zabrinutosti ili predloge u vezi sa projektom. Pritužbe se mogu podneti usmeno (lično ili telefonom) ili u pisanoj formi (putem elektronske pošte, poštom ili popunjavanjem obrasca za podnošenje pritužbi), bez ikakvih troškova za podnosioca. Pritužbe se takođe mogu podneti anonimno ili bez korišćenja obrasca predviđenog SEP-om ukoliko podnosilac to želi.

Sve pritužbe biće evidentirane, potvrđene i rešavane u rokovima definisanim u SEP-u. Nakon početka izgradnje, pritužbe se mogu podneti i direktno predstavnicima Projekta na lokaciji ili Izvođaču, koji će ih bez odlaganja proslediti Zajmoprimcu na formalno razmatranje.

Uložiće se svi razumni napor da se pritužba reši odmah nakon njenog prijema. Ukoliko to nije moguće, identifikovaće se dugoročna korektivna mera. Podnosilac pritužbe biće obavešten o predloženoj korektivnoj meri i daljim koracima u roku od 10 radnih dana od potvrde prijema pritužbe.

U svakom trenutku, korišćenje ovog mehanizma neće uticati na pravo pogođenih lica da potraže druga pravna sredstva u skladu sa važećim nacionalnim zakonodavstvom.

Sledeća osoba je imenovana kao kontakt osoba za sva pitanja u vezi sa uključivanjem zainteresovanih strana:

G. Arten Bajrush, AKG SOLAR
E-mail: arten.bajrush@akgsolar.com
Telefon: +383 49 789 907

Pored navedenog opšteg mehanizma za podnošenje pritužbi, uspostavljeni su i posebni aranžmani za **pritužbe povezane sa GBVH**. Ove pritužbe će se obrađivati kroz poseban siguran i poverljiv postupak. Pritužbe se mogu podneti putem standardnih kanala Projekta ili direktno kontakt osobi za GBVH (projektom E&S stručnjaku koji će biti imenovan pre početka izgradnje). Prijave mogu biti usmene ili pisane, uključujući i anonimne prijave, bez obaveze korišćenja standardnog obrasca i bez potrebe za dostavljanjem detaljnih informacija ili dokaza. Pristup informacijama o slučajevima biće ograničen na mali broj osoba kojima su te informacije neophodne, a evidencija će se voditi na bezbedan način uz korišćenje podataka koji ne otkrivaju identitet. Kontakt osoba će se dogovoriti o bezbednom načinu komunikacije, odgovoriti na neposredne potrebe za bezbednošću i, uz saglasnost žrtve, uputiti je na odgovarajuće stručne službe.

Kontakt osoba za GBVH (E&S stručnjak) – kontakt podaci:

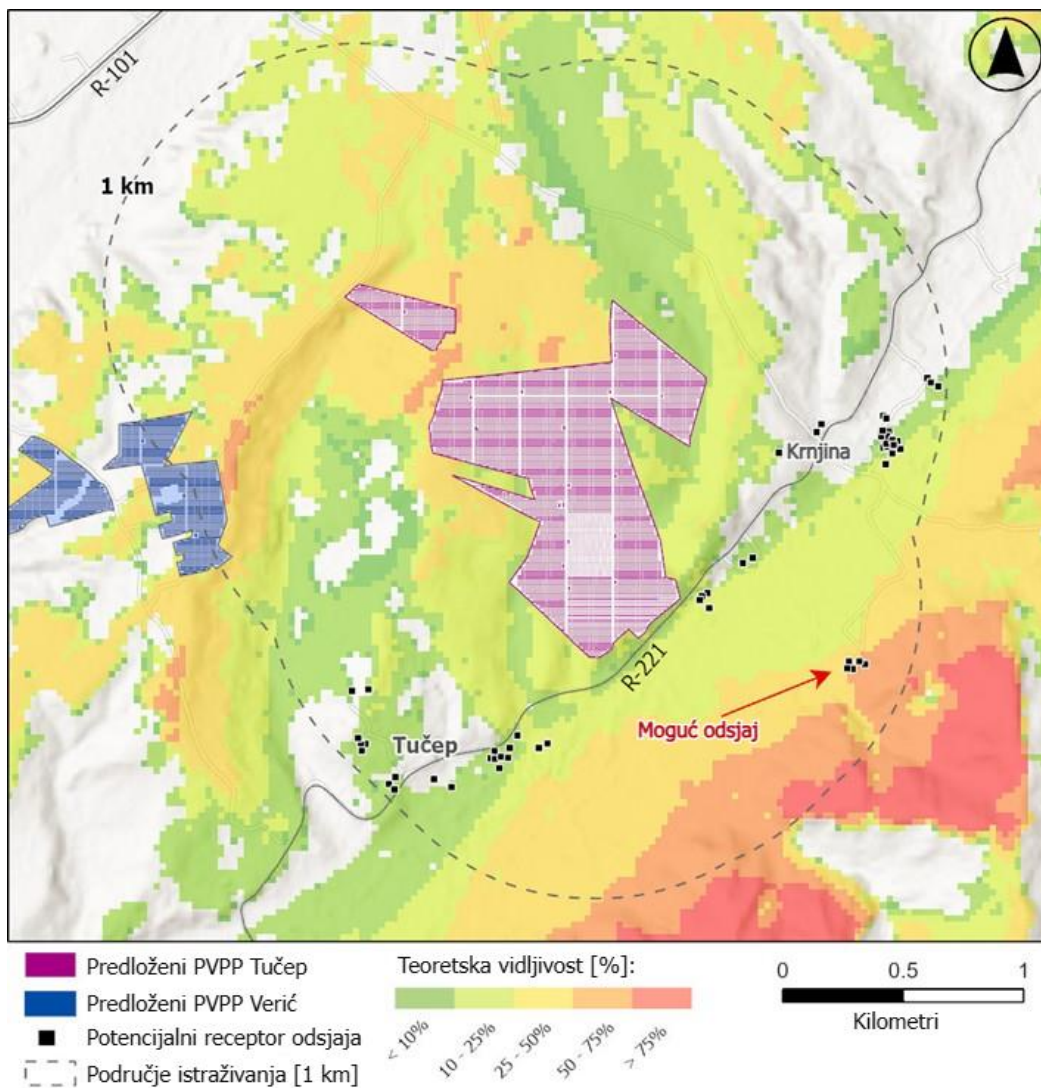
Ime: TBC (biće imenovan pre početka izgradnje)

Telefon: TBC, E-mail: TBC³

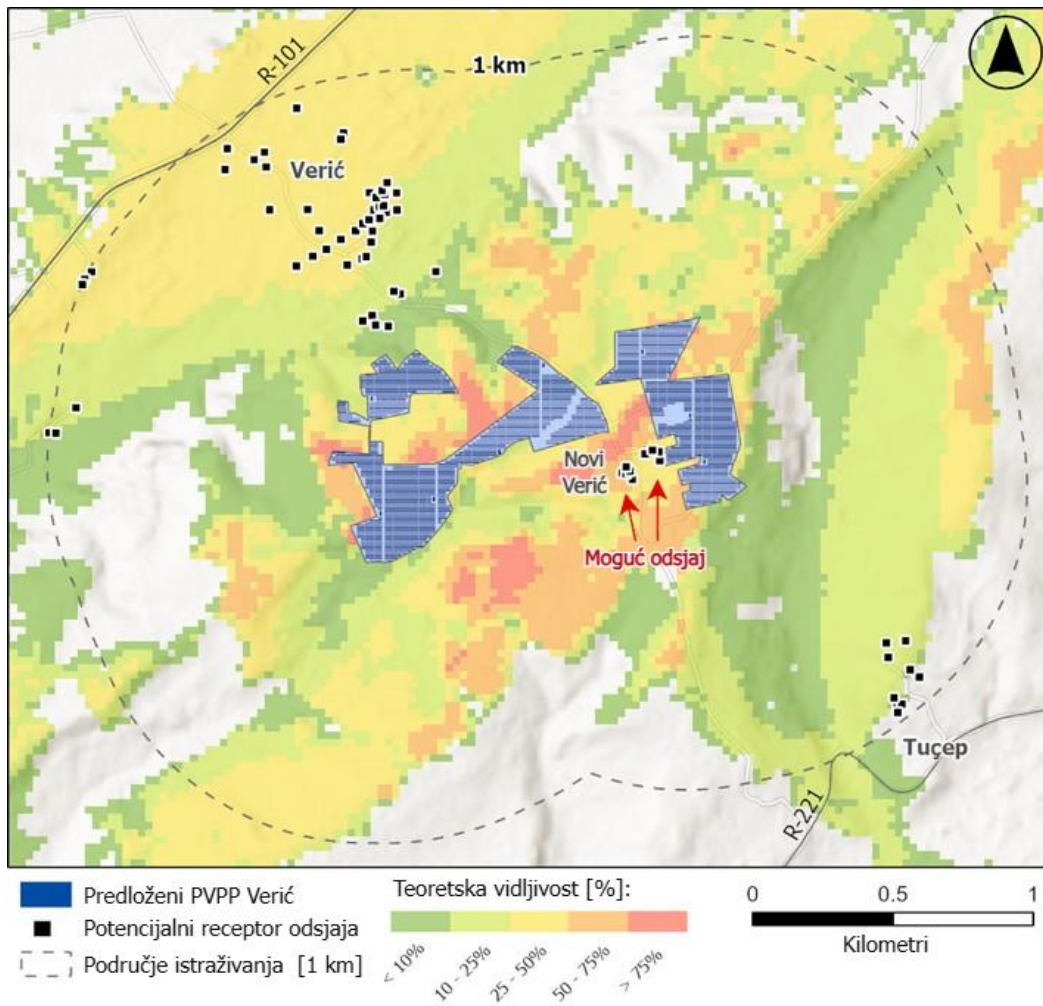
³ Ovaj NTS i SEP biće ažurirani sa potvrđenim imenom i kontakt podacima nakon imenovanja E&S stručnjaka, a u svakom slučaju pre početka izgradnje. Potvrđeni kontakt podaci biće takođe istaknuti na informativnim tablama na gradilištu.

7 PRILOZI

A: Potencijalni receptori refleksije

Slika 7-1: Receptori refleksije fotonaponskih modula za PVPP Tučep

Slika 7-2: Receptori refleksije fotonaponskih modula za PVPP Verić

